

Samling af Afgørelser

FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT
E. TANCHEV
fremsat den 19. december 2019¹

Sag C-511/17

**Györgyné Lintner
mod
UniCredit Bank Hungary Zrt.**

(anmodning om præjudiciel afgørelse indgivet af Fővárosi Törvényszék (retten i første instans i Budapest, Ungarn))

»Præjudiciel forelæggelse – forbrugerbeskyttelse – urimelige kontraktvilkår – direktiv 93/13/EØF – artikel 4, stk. 1 – kontraktvilkår, der skal tages hensyn til ved vurderingen af, om der foreligger urimelighed – artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1 – omfang af den nationale rets undersøgelse af egen drift af, hvorvidt vilkår i forbrugeraftaler er urimelige«

I. Indledning

1. Denne sag er baseret på en præjudiciel forelæggelse indgivet af Fővárosi Törvényszék (retten i første instans i Budapest, Ungarn) vedrørende fortolkningen af Rådets direktiv 93/13/EØF af 5. april 1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler². Den er en i en række af sager for Domstolen vedrørende den ungarske lovgivning om forbruger kreditaftaler i udenlandsk valuta³.

2. Denne sag rejser imidlertid grundlæggende spørgsmål om den nationale rets pligt til af egen drift at undersøge urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler i henhold til Domstolens praksis om fortolkning af direktiv 93/13. Det drejer sig for det første om, hvorvidt en national rets undersøgelse af egen drift af urimelige kontraktvilkår skal omfatte alle aftalens vilkår, selv om de ikke vedrører sagens genstand, og for det andet i hvilket omfang en national ret skal foretage bevisoptagelse af egen drift for at afdække de retlige og faktiske omstændigheder, der er nødvendige for at foretage denne undersøgelse?

3. Denne sag giver derfor Domstolen en værdifuld mulighed for at udvikle og præcisere sin praksis vedrørende direktiv 93/13 og navnlig for at afklare omfanget af den nationale rets pligt til at foretage bevisoptagelse af egen drift efter den skelsættende dom af 9. november 2010, VB Pénzügyi Lízing (C-137/08, EU:C:2010:659).

¹ – Originalsprog: engelsk.

² – EFT 1993, L 95, s. 29.

³ – Jf. navnlig dom af 31.5.2018, Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367), af 20.9.2018, OTP Bank og OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750), og af 14.3.2019, Dunai (C-118/17, EU:C:2019:207); jf. også generaladvokat Wahls forslag til afgørelse Sziber (C-483/16, EU:C:2018:9), generaladvokat Tanchevs forslag til afgørelse OTP Bank og OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:303) og generaladvokat Wahls forslag til afgørelse Dunai (C-118/17, EU:C:2018:921).

II. Retsforskrifter

A. EU-retten

4. Artikel 4, stk. 1, i direktiv 93/13 har følgende ordlyd:

»Det vurderes, om et kontraktvilkår er urimeligt, under hensyn til hvilken type varer eller tjenesteydelser aftalen omfatter, og ved på tidspunktet for aftalens indgåelse at tage hensyn til alle omstændighederne i forbindelse med dens indgåelse samt til alle andre vilkår i aftalen eller i en anden aftale, som hænger sammen med denne, jf. dog artikel 7.«

5. Artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 har følgende ordlyd:

»Medlemsstaterne fastsætter, at urimelige kontraktvilkår i en aftale, som en erhvervsdrivende har indgået med en forbruger, i henhold til deres nationale lovgivning ikke binder forbrugeren, og at aftalen forbliver bindende for parterne på i øvrigt samme vilkår, hvis den kan opretholdes uden de urimelige kontraktvilkår.«

6. Artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13 har endvidere følgende ordlyd:

»Medlemsstaterne sikrer, at der i forbrugernes og konkurrenternes interesse findes egnede og effektive midler til at bringe anvendelsen af urimelige kontraktvilkår i aftaler, der indgås mellem forbrugere og en erhvervsdrivende, til ophør.«

B. Ungarsk ret

7. § 3, stk. 2, i A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (lov nr. III af 1952 om den civile retspleje, herefter »lov om den civile retspleje«), som anvendt på tidspunktet for de faktiske omstændigheder i hovedsagen, har følgende ordlyd:

»Retten er bundet af de påstande og anbringender, som parterne har fremført, medmindre andet er udtrykkeligt anført i lovgivningen. Retten vurderer de af parterne fremførte påstande og anbringender, idet den tager hensyn til deres indhold og ikke deres formelle udformning.«

8. § 23, stk. 1, litra k), i lov om den civile retspleje har følgende ordlyd:

»Følgende henhører under de regionale retters beføjelser: [...] sager om fastslåelse af ugyldighed af urimelige kontraktvilkår.«

9. § 73/A, stk. 1, litra b), i lov om den civile retspleje har følgende ordlyd:

»Repræsentation ved advokat er obligatorisk: [...] i sager, der henhører under en regional rets beføjelser som første instans, hvilket gælder på samtlige stadier af proceduren, og ligeledes i forbindelse med en appel, [...]«

10. § 213, stk. 1, i lov om den civile retspleje har følgende ordlyd:

»Den afgørelse, som dommen indeholder, skal vedrøre alle de påstande, der er nedlagt i forbindelse med sagen, eller i tilfælde af forenede sager i henhold til § 149.«

11. § 215 i lov om den civile retspleje har følgende ordlyd:

»Afgørelsen må ikke gå videre end de påstande, der er nedlagt inden for rammerne af stævningen eller af forsvaret. Denne regel finder ligeledes anvendelse for så vidt angår påstande, der er accessoriske til de principale påstande (renter, omkostninger etc.).«

III. De faktiske omstændigheder, de nationale retsforhandlinger og de præjudicielle spørgsmål

12. Ifølge forelæggelsesafgørelsen indgik Györgyné Lintner, i egenskab af forbruger, og UniCredit Hungart Zrt. (herefter »UniCredit Bank Hungary«) den 13. december 2007 en låneaftale i schweiziske franc, som var udstedt i og skulle tilbagebetales i ungarske forint, og som var sikret ved pant i fast ejendom (herefter »aftalen«)⁴.

13. I betragtning af at aftalen indeholdt visse kontraktvilkår, der kunne blive anset for at være urimelige, anlagde Györgyné Lintner den 18. juli 2012 et søgsmål mod UniCredit Bank Hungary ved Fővárosi Törvényszék (retten i første instans i Budapest). I stævningen nedlagde Györgyné Lintner påstand om, at den forelæggende ret skulle fastslå, at aftalens afsnit 7.2.2, 7.3 og 7.4, som giver UniCredit Bank Hungary ret til ensidigt at ændre aftalen, er ugyldige, samt at fastslå, at nævnte vilkår ikke har været bindende for hende siden tidspunktet for aftaleindgåelsen. Til støtte for sit søgsmål påberåbte hun sig bl.a. direktiv 93/13.

14. Ved dom af 29. august 2013 frifandt den forelæggende ret sagsøgte. Györgyné Lintner iværksatte appel af denne dom.

15. Ved kendelse af 1. april 2014 ophævede Fővárosi Ítéltábla (den regionale appeldomstol i Budapest, Ungarn) dommen og pålagde den forelæggende ret at genoptage sagens behandling og at træffe en ny afgørelse.

16. Som angivet i forelæggelsesafgørelsen anførte Fővárosi Ítéltábla (den regionale appeldomstol i Budapest) bl.a. i kendelsen, at en effektiv anvendelse af direktiv 93/13 kun er mulig, hvis den nationale retsinstans af egen drift undersøger hele den omtvistede aftale, og såfremt den i denne sammenhæng konstaterer, at visse betingelser er urimelige, adspørger forbrugeren, om denne også ønsker at gøre gældende, at andre vilkår er urimelige. I denne henseende henviste den til aftalens vilkår 1, 2, 4, 10.4 og 11.2 og vilkår 1.8 i de generelle vilkår, som udgør en del af aftalen, samt vilkår III.13.4, III.18.1, stk. 1, 4 og 5, og III.18.2., litra j), i de almindelige betingelser, der gælder for forbrugeraftaler. Den anførte, at den forelæggende ret skulle opfordre Györgyné Lintner til at oplyse, om hun ønskede at påberåbe sig urimeligheden af de i kendelsen omhandlede vilkår eller andre vilkår i aftalen, og om hun anerkendte at være bundet af aftalen, når de omhandlede vilkår var blevet tilsidesat.

17. Det fremgår af de sagsakter, som Domstolen råder over, at Györgyné Lintners advokat ved et tillæg til det oprindelige søgsmål af 5. juli 2014 anmodede den forelæggende ret om at erklære alle de vilkår, der er nævnt i kendelsen af 1. april 2014, ugyldige, ud over de vilkår, der var angivet i det oprindelige søgsmål.

4 – Det skal bemærkes, at »forbruger« og »erhvervsdrivende« er defineret i henholdsvis artikel 2, litra b) og c), i direktiv 93/13. Med forbehold for den forelæggende rets efterprøvelse antages det ud fra forelæggelsesafgørelsen, at situationen i hovedsagen henhører under anvendelsesområdet for direktiv 93/13.

18. Ved kendelse af 26. oktober 2015 opfordrede den forelæggende ret Györgyné Lintner til at nedlægge påstand om anvendelse af retsvirkningerne af aftalens ugyldighed i henhold til den nationale lovgivning om låneaftaler i udenlandsk valuta, der var blevet vedtaget i 2014. Denne lovgivning omfatter navnlig lov DH1⁵ og lov DH2⁶, som indeholder bestemmelser om bedømmelsen af, hvorvidt kontraktvilkår er urimelige, og konsekvensen deraf med hensyn til vilkår i sådanne aftaler vedrørende muligheden for ensidig ændring af aftalen til fordel for långiveren (herefter »muligheden for ensidig ændring«) og forskellen mellem købskurs og salgskurs for den pågældende valuta (herefter »forskellen i vekselkurs«)⁷.

19. Da opfordringen ikke blev efterkommet, afsluttede den forelæggende ret ifølge forelæggelsesafgørelsen sagen ved en kendelse afsagt den 7. december 2015. Györgyné Lintner iværksatte appel af denne kendelse.

20. Ved en kendelse af 29. marts 2016 stadfæstede Fővárosi Ítéltábla (den regionale appeldomstol i Budapest) den forelæggende rets kendelse af 7. december 2015 angående spørgsmålet om urimeligheden af kontraktvilkårene vedrørende muligheden for ensidig ændring og forskellen i vekselkurs, jf. lov DH1 og DH2. Den ophævede imidlertid i øvrigt kendelsen samt pålagde den forelæggende ret at genoptage sagens behandling og træffe en ny afgørelse. Den fastslog, at selv om de bestemmelser, der henvises til i lov DH1 og lov DH2, ikke længere kunne gøres til genstand for en retssag⁸, fastholdt Györgyné Lintner sin påstand, for så vidt som hun nedlagde påstand om fastslåelse af, om de vilkår, der fremgik af kendelsen af 1. april 2014, var urimelige. Den fastslog derfor, at den forelæggende ret inden for rammerne af sagens nye behandling skulle træffe afgørelse om Györgyné Lintners resterende påstande.

21. Den forelæggende ret har på dette grundlag anført i forelæggelsesafgørelsen, at den af egen drift skal undersøge de kontraktvilkår, som Györgyné Lintner som sagsøgeren i hovedsagen gennem sin repræsentant slet ikke havde kritiseret i første instans. Hun havde heller ikke umiddelbart i begrundelsen for sit søgsmål angivet faktuelle argumenter, som gav anledning til at tro, at hun ligeledes havde nedlagt påstand om fastslåelse af, om de vilkår, som Fővárosi Ítéltábla (regional appeldomstol i Budapest) identificerede i sin kendelse af 1. april 2014, var urimelige.

22. Med henvisning til Domstolens praksis⁹ fandt den forelæggende ret ikke, at det med hensyn til den korrekte fortolkning af direktiv 93/13 var klart, i hvilken udstrækning en national ret er forpligtet til af egen drift at undersøge, hvorvidt hvert enkelt vilkår i aftalen er urimeligt, og i hvilket omfang retten er bundet af sagsøgerens påstande, idet sagsøgeren i søgsmål som det foreliggende med påstand om fastslåelse af ugyldighed af urimelige kontraktvilkår i henhold til ungarsk ret kun kan agere via en advokat.

5 – A Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvény (lov nr. XXXVIII af 2014 om afgørelse af visse spørgsmål i tilknytning til afgørelse truffet af Kúria (øverste domstol, Ungarn) med henblik på ensartet fortolkning af civilretlige bestemmelser vedrørende låneaftaler indgået af kreditinstitutter) (herefter »lov DH1«).

6 – A Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvényben rögzített elszámolás szabályairól és egyes egyéb rendelkezésekről szóló 2014. évi XL. törvény (lov nr. XL af 2014 om de regler, der finder anvendelse på den opgørelse, der er omhandlet i lov nr. XXXVIII af 2014 om afgørelse af visse spørgsmål i tilknytning til afgørelse truffet af Kúria (øverste domstol) med henblik på ensartet fortolkning af civilretlige bestemmelser vedrørende låneaftaler indgået af kreditinstitutter og vedrørende andre forskellige bestemmelser) (herefter »lov DH2«).

7 – Jf. i denne retning dom af 31.5.2018, Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367), af 20.9.2018, OTP Bank og OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750), og af 14.3.2019, Dunai (C-118/17, EU:C:2019:207).

8 – Selv om dette ikke blev beskrevet nærmere i forelæggelsesafgørelsen, kan det antages, som angivet i den ungarske regerings indlæg, at i henhold til lov DH1 var bestemmelserne vedrørende muligheden for ensidig ændring og forskellen i vekselkurs urimelige i kraft af loven, hvorfor det ikke længere var nødvendigt at foretage en retslig vurdering af disse bestemmelser. Jf. fodnote 7 i nærværende forslag til afgørelse.

9 – Den forelæggende ret har henvist til dom af 4.6.2009, Pannon (C-243/08, EU:C:2009:350), og af 21.2.2013, Banif Plus Bank (C-472/11, EU:C:2013:88).

23. Under disse omstændigheder har Fővárosi Törvényszék (retten i første instans i Budapest) besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

- »1) Skal artikel 6, stk. 1, i [direktiv 93/13] – henset ligeledes til den nationale lovgivning, der fastsætter en forpligtelse til at lade sig repræsentere under et søgsmål – fortolkes således, at det er nødvendigt at undersøge hvert kontraktvilkår individuelt i forhold til spørgsmålet om, hvorvidt det kan anses for urimeligt, uafhængigt af om det reelt er nødvendigt at undersøge samtlige kontraktvilkår for at træffe afgørelse om den ved søgsmålet nedlagte påstand?
- 2) Skal artikel 6, stk. 1, i [direktiv 93/13] ellers, i modsætning til hvad der er foreslået i spørgsmål 1, fortolkes således, at alle de øvrige kontraktvilkår skal undersøges, for at det kan konkluderes, at det vilkår, som påstanden vedrører, er urimeligt?
- 3) Såfremt spørgsmål 2 besvares bekræftende, indebærer dette da, for at det kan afgøres, om det pågældende vilkår er urimeligt, at det er nødvendigt at undersøge kontrakten i dens helhed, idet urimeligheden af hvert af kontraktens elementer ikke skal undersøges selvstændigt og uafhængigt af det i stævningen anfægtede vilkår?»

IV. Sagens behandling ved Domstolen

24. I forelæggelsesafgørelsen har Fővárosi Törvényszék (retten i første instans i Budapest) bemærket, at Fővárosi Ítéltábla (den regionale appeldomstol i Budapest) indgav en anmodning om præjudiciel afgørelse i sag C-51/17, OTP Bank og OTP Faktoring, og at det femte spørgsmål deri er relevant for de spørgsmål, der er forelagt i den foreliggende sag. Den forelæggende ret har således anmodet Domstolen om at forene de to sager.

25. Ved afgørelse truffet af Domstolens præsident blev den foreliggende sag udsat indtil afsigelsen af dom af 20. september 2018, OTP Bank og OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750).

26. Den forelæggende ret er blevet forelagt denne dom, og Domstolen har spurgt den, om den ønsker at fastholde sin anmodning om præjudiciel afgørelse. Den forelæggende ret har svaret bekræftende den 16. oktober 2018.

27. UniCredit Bank Hungary, den ungarske regering og Europa-Kommissionen har indgivet skriftlige indlæg til Domstolen. Disse procesdeltagere har ligeledes deltaget i det retsmøde, der fandt sted den 19. september 2019.

V. Sammenfatning af parternes bemærkninger

28. UniCredit Bank Hungary har gjort gældende, at de tre præjudicielle spørgsmål samlet set skal besvares med, at artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13 ikke forpligter de nationale retter til af egen drift at undersøge, om kontraktvilkår er urimelige, hvis forbrugeren ikke har anfægtet dem, og hvis de ikke vedrører de kontraktvilkår, der er omhandlet i sagen. I lighed med Domstolens svar på det femte præjudicielle spørgsmål i sagen OTP Bank og OTP Faktoring¹⁰ skal den nationale ret kun af egen drift undersøge urimelige kontraktvilkår, hvis denne råder over de oplysninger vedrørende de retlige eller faktiske omstændigheder, som dette kræver, og hvis vilkåret er relevant for den afgørelse, der skal træffes om påstanden, og har en væsentlig og logisk forbindelse til den. I det omfang retten

10 – UniCredit Hungary Bank har henvist til dom af 20.9.2018 (C-51/17, EU:C:2018:303, præmis 90 og 91).

på grundlag af sagsakterne konstaterer, at der muligvis foreligger urimelighed, som ikke er omfattet af påstanden, men har forbindelse til den, skal den sikre, at det urimelige kontraktvilkår ikke binder forbrugeren, men undersøgelsen af egen drift skal ikke omfatte hele aftalen, medmindre der er anmodet derom, og bestå af en søgning efter vilkår, der kunne blive betragtet som urimelige.

29. Ifølge UniCredit Bank Hungary er denne opfattelse i overensstemmelse med ækvivalensprincippet og effektivitetsprincippet, eftersom retten ikke i henhold til national ret har beføjelse til af egen drift at undersøge vilkår, som ikke er nødvendige for at træffe afgørelse om påstanden, og forbrugeren ikke er afskåret fra at anfægte rimeligheden af et vilkår, som ikke undersøges i den pågældende tvist, i et senere søgsmål¹¹. Endvidere har Domstolen aldrig givet medhold i påstande om, at der gælder en forpligtelse til at foretage en ubegrænset undersøgelse af egen drift¹², og, som den understregede i retsmødet, ville en forpligtelse til at undersøge alle kontraktvilkårene af egen drift skabe usikkerhed omkring sagens genstand og betyde, at rettens afgørelse får absolut retskraft for hele aftalen, således at en anden retsinstans ikke ville kunne fravige den eller undersøge aftalen.

30. Den ungarske regering har gjort gældende, at det første spørgsmål skal besvares benægtende. En national ret er ikke forpligtet til at undersøge hvert enkelt kontraktvilkår individuelt for at konstatere, om det kan betragtes som urimeligt. For de vilkår, hvis urimelige karakter ikke er blevet påberåbt af parterne, skal retten af egen drift undersøge vilkår, hvis urimelige karakter klart kan fastslås på grundlag af de beviser, der er til rådighed. Denne tilgang tager hensyn til såvel dispositionsprincippet og princippet om beskyttelse af forbrugernes interesser, sikrer en løsning, der er i overensstemmelse med disse to principper, og er ligeledes i overensstemmelse med Unionens retspraksis, hvorefter undersøgelsen af et urimeligt kontraktvilkår af egen drift er betinget af, at de retlige og faktiske omstændigheder, der er nødvendige med henblik herpå, er til rådighed.

31. Den ungarske regering har anført, at den på grundlag af Domstolens praksis¹³ med hensyn til undersøgelsen af egen drift ikke sonderer mellem, om forbrugeren er repræsenteret af en advokat eller ej. Hertil kommer, at selv om undersøgelsen af de beviser, som parterne har fremlagt, under hensyntagen til stævningen og forsvaret, klart fører til fastslåelse af, at et vilkår, som parterne ikke har påberåbt sig, er urimeligt, skal retten af egen drift fastslå, at det nævnte vilkår er urimeligt, men hvis retten ikke råder over oplysninger om de retlige og faktiske omstændigheder, som denne undersøgelse kræver, kan den ikke gøre dette, da det ikke er muligt at fremlægge beviser af egen drift. Som den har præciseret i retsmødet, er Domstolens praksis vedrørende den nationale rets forpligtelse til at foretage bevisoptagelse af egen drift forbundet med anvendelsesområdet for direktiv 93/13, og hvis der er holdepunkter for, at et vilkår kunne være urimeligt, men retten har brug for yderligere beviser for at tage stilling til spørgsmålet, gælder det i henhold til ungarsk ret, at retten skal underrette parterne om denne mulighed, og forbrugeren kan således supplere sin stævning og føje den relevante dokumentation til sagsakterne.

32. Til støtte for sin opfattelse har den ungarske regering henvist til en række udtalelser fra Kúria (øverste domstol, Ungarn)¹⁴, hvoraf det navnlig fremgår, at i det omfang retten af egen drift skal undersøge, om et kontraktvilkår er urimeligt, skal den give parterne mulighed for at fremsætte deres bemærkninger til dette punkt med henblik på at undgå »overraskende domme«, som parterne ikke forventer. Den ungarske regering har ligeledes henvist til sammendraget fra Kúrias (øverste domstol) gruppe for analyse af retspraksis vedrørende urimelige kontraktvilkår i kreditaftaler¹⁵, hvor den bl.a.

11 – UniCredit Bank Hungary har henvist til dom af 26.1.2017, Bank Primus (C-421/14, EU:C:2016:69, præmis 52).

12 – UniCredit Bank Hungary har navnlig henvist til dom af 9.11.2010, VB Pénzügyi Lízing (C-137/08, EU:C:2010:659), af 14.6.2012, Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:349), af 21.2.2013, Banif Plus Bank (C-472/11, EU:C:2013:88), og af 30.5.2013, Jörös (C-397/11, EU:C:2013:340).

13 – Den ungarske regering har navnlig henvist til dom af 4.6.2009, Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350), af 21.2.2013, Banif Plus Bank (C-472/11, EU:C:2013:88), og af 30.5.2013, Jörös (C-97/11, EU:C:2013:340).

14 – Den ungarske regering har henvist til udtalelse nr. 1/2005 (VI. 15.) PK og udtalelse nr. 2/2010 (VI. 28.) PK fra Kúria (øverste domstol).

15 – Az érvénytelenség jogkövetkezményeinek alkalmazhatósága kölcsönszerződéseknél (Anvendelsen af de retlige konsekvenser af ugyldighed med hensyn til kreditaftaler), 2015, tilgængelig på https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeney_i.pdf

anførte, at en ret i forbindelse med sager, der er anlagt af en forbruger med henblik på at få urimelige kontraktvilkår erklæret ugyldige, i henhold til EU-retten kun skal efterprøve vilkår, som ikke er blevet påberåbt af forbrugeren, hvis det er nødvendigt for at kunne fortolke de bestemmelser, der er nødvendige for at tage stilling til stævningen eller forsvaret, eller de vilkår, der påvirker anvendelsen af disse bestemmelser, og at retten i vurderingen af, hvorvidt sådanne vilkår er urimelige, ikke må gå videre end de faktiske omstændigheder, der er fastslået på grundlag af parternes beviser, offentlige eller velkendte faktiske omstændigheder.

33. Den ungarske regering har gjort gældende, at det andet spørgsmål skal besvares med, at det følger af direktiv 93/13 og af Domstolens praksis, at alle andre vilkår i aftalen også skal undersøges for at vurdere, om det kontraktvilkår, der er genstand for søgsmålet, er urimeligt. I forbindelse med denne undersøgelse kan den nationale ret af egen drift rejse spørgsmålet om, hvorvidt visse vilkår i aftalen er urimelige, selv om forbrugeren ikke har påberåbt sig dette. Den nationale ret kan imidlertid kun af egen drift rejse spørgsmålet om kontraktvilkårs urimelige karakter, hvis den råder over de nødvendige oplysninger om de retlige og faktiske omstændigheder i denne henseende.

34. I samme retning er den ungarske regering af den opfattelse, at det tredje spørgsmål skal besvares bekræftende, idet det forudsættes, at hvis den nationale ret på grundlag af de retlige og faktiske oplysninger, der er til rådighed, fastslår, at et kontraktvilkår klart og entydigt er urimeligt, skal den tage dette vilkår i betragtning af egen drift, selv om parterne ikke har påberåbt sig det.

35. Kommissionen har gjort gældende, at de tre spørgsmål samlet set bør besvares med, at artikel 4, stk. 1, og artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 skal fortolkes således, at det tilkommer den nationale ret, som skal tage stilling til, om kontraktvilkår i forbrugeraftaler er urimelige, i forbindelse med vurderingen af disse vilkår at tage hensyn til omstændighederne i forbindelse med aftalen samt alle de andre vilkår, og at tage hensyn til disse forhold ved fastlæggelsen af, om kontraktvilkåret er urimeligt, eller at sikre, at aftalen kan opretholdes uden det urimelige kontraktvilkår. Den nationale rets forpligtelse til af egen drift at undersøge, om kontraktvilkår, der henhører under anvendelsesområdet for direktiv 93/13, er urimelige, går ikke så vidt, at den er forpligtet til at foretage en individuel undersøgelse af den urimelige karakter af de enkelte kontraktvilkår, hvis forbrugeren ikke ønsker det, forudsat at forbrugeren ikke i medfør af national procesret, navnlig i medfør af princippet om retskraft, fortaber sin ret til at anfægte de vilkår, der ikke er omhandlet i hovedsagen, i et andet søgsmål.

36. Kommissionen har med henvisning til Domstolens praksis¹⁶ gjort gældende, at selv om artikel 4, stk. 1, og artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 ikke forpligter den nationale ret til at foretage en individuel vurdering af hvert enkelt vilkår, når den foretager en samlet vurdering af aftalen, skal den, hvis den i forbindelse med denne vurdering konstaterer, at der er andre vilkår, der kan betragtes som urimelige, oplyse parterne herom og opfordre forbrugeren til at ændre sin påstand, med henblik på at sikre den effektive virkning af artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13. Sagsøgerens påstand sætter rammerne for rettens undersøgelse af egen drift i henhold til direktiv 93/13, og det er irrelevant for den beskyttelse, der ydes med direktivet, om forbrugeren repræsenteres af en advokat. Som Domstolen har præciseret i retsmødet, skal retten af egen drift undersøge alle vilkår, som formodes kunne være urimelige, hvis den råder over oplysninger vedrørende de retlige og faktiske omstændigheder, og retten skal endvidere i henhold til Domstolens praksis¹⁷ foretage bevisoptagelse af egen drift, hvor den kan anmode parterne om at fremlægge relevant dokumentation, således at den kan træffe afgørelse om, hvorvidt et bestemt vilkår er urimeligt.

16 – Kommissionen har navnlig henvist til dom af 4.6.2009, Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350), af 14.3.2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164), og af 21.4.2016, Radlinger og Radlingerová (C-377/14, EU:C:2016:283).

17 – Kommissionen har henvist til dom af 9.11.2010, VB Pénzügyi Lízing (C-137/08, EU:C:2010:659), og af 21.2.2013, Banif Plus Bank (C-472/11, EU:C:2013:88).

VI. Bedømmelse

37. Min bedømmelse er opdelt i to dele. Først vil jeg i del A tage stilling til det første spørgsmål, eftersom det vedrører omfanget af den nationale rets forpligtelse til af egen drift at undersøge, om kontraktvilkår er urimelige, i henhold til artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13. Dernæst vil jeg i del B undersøge det andet og det tredje spørgsmål under ét, eftersom de også vedrører den nationale rets vurdering af, om et kontraktvilkår er urimeligt, i henhold til artikel 4, stk. 1, i direktiv 93/13.

A. Det første spørgsmål

38. Med det første spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om den nationale ret i henhold til artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13 er forpligtet til af egen drift at undersøge, om alle aftalens vilkår er urimelige, selv om det ikke er nødvendigt for at træffe afgørelse om parternes påstande i sagen, under hensyntagen til de civilretlige principper, hvorefter sagens genstand afgrænses af parterne (dispositionsprincippet), og at retten ikke kan gå ud over sagens genstand (ne ultra petita), samt reglerne vedrørende repræsentation ved advokat i den ungarske lov (jf. punkt 7-11 i nærværende forslag til afgørelse).

39. På baggrund af det ovenstående konkluderer jeg, at artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13 pålægger den nationale ret at undersøge af egen drift, om kontraktvilkår, der vedrører sagens genstand og har en forbindelse med de retlige eller faktiske omstændigheder, er urimelige.

40. For at besvare dette spørgsmål vil jeg først tage stilling til omfanget af den nationale rets forpligtelse til at foretage en undersøgelse af urimelige kontraktvilkår af egen drift. Dernæst vil jeg undersøge omfanget af den nationale rets forpligtelse til at foretage bevisoptagelse af egen drift. Endelig vil jeg komme ind på den potentielle relevans af, hvorvidt forbrugeren er repræsenteret ved advokat eller ej.

1. Omfanget af forpligtelsen til at undersøge urimelige kontraktvilkår af egen drift

41. Det skal indledningsvis anføres, at det første spørgsmål, der er forelagt i den foreliggende sag, endnu ikke er blevet behandlet i Domstolens praksis. Som det er anført i UniCredit Bank Hungarys indlæg, har der i Domstolens hidtidige praksis for så vidt angår undersøgelser af egen drift af urimelige kontraktvilkår i henhold til direktiv 93/13 generelt ikke været noget spørgsmål om, hvorvidt de pågældende kontraktvilkår dannede grundlag for parternes påstande eller var genstand for sagen for den forelæggende ret¹⁸.

42. Domstolen tog i øvrigt stilling til et andet spørgsmål i dom OTP Bank og OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750). Med det femte spørgsmål¹⁹ ønskede den forelæggende ret med hensyn til dispositionsprincippet oplyst, om den er afskåret fra af egen drift at vurdere den eventuelt urimelige karakter af vilkår, der ikke er blevet gjort gældende af forbrugeren til støtte for dennes krav i dennes egenskab af sagsøger. I sin dom²⁰ fastslog Domstolen, at artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13 skal fortolkes således, at det tilkommer den nationale ret ex officio i stedet for forbrugeren i dennes egenskab af sagsøger at rejse spørgsmålet om den eventuelt urimelige karakter af et

18 – Jf. bl.a. dom af 9.11.2010, VB Pénzügyi Lízing (C-137/08, EU:C:2010:659, navnlig præmis 49, 52 og 56), af 30.5.2013, Jörös (C-397/11, EU:C:2013:340, navnlig præmis 15-17, 21 og 23), og af 17.5.2018, Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen (C-147/16, EU:C:2018:320, præmis 30).

19 – Jf. dom af 20.9.2018, OTP Bank og OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750, præmis 33 og 34).

20 – Jf. dom af 20.9.2018, OTP Bank og OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750, præmis 84-91).

kontraktvilkår, når denne råder over de oplysninger vedrørende de retlige eller faktiske omstændigheder, som denne prøvelse kræver. Selv om dommen i sagen OTP Bank og OTP Faktoring er relevant for den foreliggende sag, har den således ikke behandlet, i hvilket omfang den nationale rets prøvelse af urimelige vilkår af egen drift omfatter alle aftalens vilkår.

43. Generelt er dispositionsprincippet et ledende princip i alle medlemsstaternes civile sager, som har en særlig relevans for retsbeskyttelsen af forbrugerne ved de nationale domstole²¹. I henhold til dette princip er det parterne, der anlægger eller afslutter sagen samt bestemmer sagsgenstanden, hvorfor retten ikke kan gå ud over denne (*ne ultra petita*)²².

44. På denne baggrund kan det antages, at Domstolens praksis vedrørende den nationale rets undersøgelse af urimelige kontraktvilkår af egen drift i henhold til artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13 påvirker anvendelsen af dispositionsprincippet i den forstand, at den nationale ret skal spille en aktiv rolle med hensyn til af egen drift at rejse spørgsmålet om, hvorvidt vilkår i forbrugeraftaler er urimelige, selv om dette ville betyde, at retten i henhold til den nationale retsplejelov ville gå ud over rammerne for sagen, som parterne har bestemt²³.

45. Artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 pålægger medlemsstaterne at fastsætte, at urimelige kontraktvilkår ikke er bindende for forbrugerne²⁴, mens medlemsstaterne i henhold til direktivets artikel 7, stk. 1, sammenholdt med 24. betragtning til direktivet, sikrer, at der findes egnede og effektive midler til at bringe anvendelsen af urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler til ophør²⁵. Disse bestemmelser har givet anledning til en omfattende retspraksis²⁶, men jeg vil beskrive de gældende principper, der kan udledes af retspraksis, som er mest relevante for min bedømmelse af den foreliggende sag.

46. Domstolen har i sin skelsættende dom i sagen Océano Grupo Editorial og Salvat Editores²⁷ fastslået, at den ved direktiv 93/13 indførte beskyttelsesordning hviler på den betragtning, at forbrugeren befinder sig i en svagere stilling end den erhvervsdrivende, såvel hvad angår forhandlingsstyrke som informationsniveau, og at forbrugeren som følge heraf tiltræder betingelser,

21 – Jf. i denne retning rapport udarbejdet af et konsortium af europæiske universiteter under ledelse af Max Planck Institute Luxembourg for Procedural Law, som Kommissionen har bestilt, »An evaluation study of national procedural laws and practices in terms of their impact on the free circulation of judges and on the equivalence and effectiveness of the procedural protection of consumers under EU consumer law«, JUST/2014/RCON/PR/CIVI/0082, del 2, »Procedural Protection for Consumers«, juni 2017 (herefter »evalueringen«), punkt 289-295. Det kan være hensigtsmæssigt i denne henseende at bemærke, at dette princip kan udtrykkes i forskellige sprogversioner som f.eks. nederlandsk (»lijdelijkheidsbeginsel«), fransk (»principe dispositif«), tysk (»Dispositionsgrundsatz«), ungarsk (»rendelkezési elv«) og spansk (»principio dispositivo«).

22 – Jf. bl.a. dom af 7.8.2018, Hochtief (C-300/17, EU:C:2018:635, præmis 52 og den deri nævnte retspraksis), generaladvokat Ruiz-Jarabo Colomers forslag til afgørelse Vedral mod KHIM (C-106/03 P, EU:C:2004:457, punkt 28-30), generaladvokat Kokotts forslag til afgørelse Duarte Hueros (C-32/12, EU:C:2013:128, punkt 32) og generaladvokat Mengozzis forslag til afgørelse British Airways mod Kommissionen (C-122/16 P, EU:C:2017:406, punkt 84 og 85), hvor det bemærkes, at princippet om *ne ultra petita* følger af dispositionsprincippet.

23 – Jf. bl.a. A. Beka, *The Active Role of Courts in Consumer Litigation: Applying EU Law of the National Courts' Own Motion* (Intersentia 2018), s. 123-125 og henvisningerne deri. Som Domstolen har fastslået i dom af 7.6.2007, van der Weerd m.fl. (C-222/05 – C-225/05, EU:C:2007:318, præmis 40), for så vidt angår de nationale domstoles anvendelse af EU-retten af egen drift, er Domstolens tilgang med hensyn til EU-retten om forbrugerbeskyttelse, navnlig direktiv 93/13, imidlertid forskellig fra den tilgang, der anvendes i den retspraksis, der følger af dom af 14.12.1995, van Schijndel og van Veen (C-430/93 og C-431/93, EU:C:1995:441). For en detaljeret diskussion henvises til f.eks. Beka, jf. ovenfor, kapitel 2, A. Hartkamp m.fl. (red.), *Cases, Materials and Text on European Law and Private Law* (Hart 2017), kapitel 7.

24 – Jf. bl.a. dom af 26.1.2017, Banco Primus (C-421/14, EU:C:2017:60, præmis 41 og 42), og af 17.5.2018, Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen (C-147/16, EU:C:2018:320, præmis 27 og 35). Domstolen har præciseret, at artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 er en præceptiv bestemmelse, der skal anses for en norm svarende til de nationale regler i den nationale retsorden, der har rang af ufravigelige retsgrundsætninger.

25 – Jf. bl.a. dom af 30.4.2014, Kásler og Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, præmis 78), og af 20.9.2018, OTP Bank og OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750, præmis 86).

26 – For en generel diskussion henvises bl.a. til Kommissionens meddelelse, Vejledning til fortolkning og anvendelse af Rådets direktiv 93/13/EØF om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler (EUT 2019, C 323, s. 4) (herefter »Kommissionens meddelelse«), afsnit 5. Som angivet deri findes der ud over retspraksis vedrørende den nationale rets undersøgelse af urimelige kontraktvilkår i henhold til direktiv 93/13/EØF af egen drift omfattende retspraksis om anvendelsen deraf inden for rammerne af forskellige nationale processuelle regler, hvilket omfatter en vurdering af deres forenelighed med principperne om, at sådanne regler ikke må være mindre gunstige end dem, der gælder for tilsvarende søgsmål på grundlag af national ret, (ækvivalensprincippet), og de må heller ikke i praksis gøre det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt at udøve de rettigheder, der tillægges i henhold til EU's retsorden (effektivitetsprincippet).

27 – Jf. dom af 27.6.2000 (C-240/98 – C-244/98, EU:C:2000:346, præmis 25-29).

som på forhånd er udarbejdet af den erhvervsdrivende, uden at han kan øve nogen indflydelse på disses indhold²⁸. For at sikre den ved direktiv 93/13 tilsigtede beskyttelse kan uligheden mellem forbrugeren og den erhvervsdrivende alene ophæves ved positive foranstaltninger, der er uafhængige af kontraktparterne selv²⁹.

47. Det er i lyset af disse betragtninger, at Domstolen har fastslået, at den nationale ret i udøvelsen af de funktioner, den er pålagt i henhold til direktiv 93/13, skal efterprøve ex officio, om et kontraktvilkår er urimeligt, og derved afhjælpe den manglende ligevægt mellem forbrugeren og den erhvervsdrivende³⁰. Denne forpligtelse, som påhviler den nationale ret, er blevet anset for nødvendig af hensyn til en effektiv forbrugerbeskyttelse, bl.a. i forhold til den ikke ubetydelige risiko for, at forbrugeren ikke kender sine rettigheder eller møder vanskeligheder ved at udøve dem³¹.

48. Navnlig i denne sammenhæng har Domstolens klare anerkendelse siden Pannon-dommen³² af den nationale rets forpligtelse, i modsætning til beføjelse, til af egen drift at undersøge, hvorvidt kontraktvilkår er urimelige i henhold til direktiv 93/13, været ledsaget af en betingelse om, at den nationale ret skal råde over de oplysninger vedrørende de retlige eller faktiske omstændigheder, som denne prøvelse kræver³³. Hvis den nationale ret ikke råder over sådanne oplysninger, er den ikke i stand til at foretage en undersøgelse af den eventuelt urimelige karakter af et kontraktvilkår i henhold til direktivet³⁴.

49. I den foreliggende sag er jeg på grundlag af den ovennævnte retspraksis og navnlig betingelsen om, at den nationale ret skal råde over oplysninger vedrørende de retlige eller faktiske omstændigheder for at foretage en vurdering af egen drift, af den opfattelse, at omfanget af den nationale rets forpligtelse til af egen drift at undersøge urimelige kontraktvilkår i henhold til direktiv 93/13 kun omfatter de kontraktvilkår, der vedrører sagens genstand og har en forbindelse med de retlige eller faktiske omstændigheder i sagsakterne.

50. Denne foreslåede fremgangsmåde kan anses for at være i overensstemmelse med dispositionsprincippet, idet den ikke går ud over de rammer for sagen, som parterne har bestemt. Som én juridisk forfatter har formuleret det: »Selv om dispositionsprincippet modereres for at tage hensyn til den underliggende magtubalance mellem parterne, bliver forbrugersager ikke inkvisitoriske. Kravet om, at de retlige og faktiske omstændigheder i sagen skal følges, udgør den »grænse«, som domstolene ikke må overskride«³⁵.

28 – Jf. bl.a. dom af 26.3.2019, Abanca Corporación Bancaria og Bankia (C-70/17 og C-179/17, EU:C:2019:250, præmis 49 og den deri nævnte retspraksis).

29 – Jf. bl.a. dom af 17.5.2018, Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen (C-147/16, EU:C:2018:320, præmis 28 og den deri nævnte retspraksis). I denne henseende har Domstolen fastslået, at selv om direktiv 93/13 kræver, at den nationale retsinstans, som skal afgøre tvister mellem en erhvervsdrivende og en forbruger, iværksætter positive foranstaltninger, må det imidlertid ikke føre til, at der skal kompenseres for den pågældende forbrugers fuldstændige passivitet. Jf. bl.a. dom af 1.10.2015, ERSTE Bank Hungary (C-32/14, EU:C:2015:637, præmis 62 og den deri nævnte retspraksis). I den foreliggende sag kan der være uoverensstemmelser mellem de sagsakter, der er fremlagt for Domstolen, og visse af parternes indlæg, og navnlig det, at lov DH1 og lov DH2 var grunden til, at den forelæggende ret afsluttede den nye sag (jf. punkt 17-20 i nærværende forslag til afgørelse), synes at være i modstrid med UniCredit Bank Hungarys indlæg i retsmødet om, at Györgyné Lintner har undladt at besvare den forelæggende rets opfordring til at angive, hvilke vilkår hun ønskede at anfægte rimeligheden af. Da disse spørgsmål henhører under den forelæggende rets kompetence, vil jeg ikke behandle dem yderligere.

30 – Jf. bl.a. dom af 20.9.2018, OTP Bank og OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750, præmis 87 og den deri nævnte retspraksis).

31 – Jf. bl.a. dom af 20.9.2018, OTP Bank og OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750, præmis 88 og den deri nævnte retspraksis).

32 – Dom af 4.6.2009, Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350, præmis 32 og 35); jf. også i denne retning dom af 28.7.2016, Tomášová (C-168/15, EU:C:2016:602, præmis 28-31).

33 – Jf. bl.a. dom af 14.3.2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, præmis 46), og af 30.5.2013, Jörs (C-397/11, EU:C:2013:340, præmis 28).

34 – Jf. i denne retning dom af 13.9.2018, Profi Credit Polska (C-176/17, EU:C:2018:711, præmis 47), og kendelse af 28.11.2018, PKO Bank Polski (C-632/17, EU:C:2018:963, præmis 38).

35 – Beka (jf. fodnote 23 ovenfor), s. 77 og 192.

51. Som det er anført i samtlige indlæg fra parterne i den foreliggende sag, synes en tilgang, der forpligter den nationale ret til af egen drift at foretage en undersøgelse af, om kontraktvilkår er urimelige i henhold til direktiv 93/13, tværtimod at være i strid med de grundlæggende civilretlige principper i medlemsstaterne, herunder dispositionsprincippet og princippet om *ne ultra petita*.

52. Samtidig sikrer denne tilgang den beskyttelsesordning, der ligger til grund for direktiv 93/13, og den nationale rets aktive rolle med hensyn til af egen drift at rejse spørgsmålet om urimelige vilkår, som forbrugeren ikke har anfægtet, som følger af den retspraksis, der er nævnt i punkt 46 og 47 i nærværende forslag til afgørelse³⁶.

53. Denne foreslåede tilgang synes ligeledes at være i overensstemmelse med visse medlemsstaters retspraksis og praksis³⁷. I Frankrig har retterne f.eks. en forpligtelse til at forkaste urimelige kontraktvilkår i forbrugersager, hvis den urimelige karakter vedrører sagens retlige og faktiske omstændigheder³⁸. I Nederlandene har Hoge Raad (øverste domstol) i sin dom i sagen Heesakkers mod Voets³⁹ udtalt, at hvis retten råder over de nødvendige oplysninger vedrørende de faktiske og retlige omstændigheder til at antage, at en aftale er omfattet af anvendelsesområdet for direktiv 93/13 og indeholder et vilkår, der er urimeligt i ovennævnte forstand, skal den undersøge forholdet, selv om stævningen eller forsvaret ikke er baseret på påstande, der kræver en sådan undersøgelse. I Spanien gælder det ifølge domme afsagt af Tribunal Supremo (øverste domstol), at den nationale dommer har pligt til af egen drift at undersøge, om kontraktvilkår er urimelige, så snart vedkommende råder over de nødvendige oplysninger vedrørende de retlige eller faktiske omstændigheder⁴⁰. Endvidere fremgår det i lyset af den ungarske regerings indlæg (se punkt 31 og 32 i nærværende forslag til afgørelse), at en national ret i Ungarn skal foretage en undersøgelse af egen drift af vilkår, hvis urimelige karakter kan fastslås på grundlag af sagsakterne.

2. Bevisoptagelse af egen drift

54. Med henvisning til den ungarske regerings og Kommissionens indlæg (se punkt 31 og 36 i nærværende forslag til afgørelse) er det nødvendigt at overveje, hvorvidt det i situationer, hvor den nationale ret har indicier på eller mistanke om, at kontraktvilkår, der vedrører sagens genstand og har en forbindelse med de retlige eller faktiske omstændigheder i sagsakterne, kunne være urimelige, skal retten ifølge direktiv 93/13 kunne foretage bevisoptagelse af egen drift for at bekræfte dette.

55. Jeg er af den opfattelse, at artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13 kræver, at den nationale ret af egen drift kan foretage bevisoptagelse med henblik på at fuldstændiggøre sagsakterne, såsom at anmode parterne om uddybende oplysninger eller dokumenter, for at indhente oplysninger vedrørende retlige og faktiske omstændigheder, som er nødvendige for at foretage en undersøgelse af egen drift af, om et kontraktvilkår er urimeligt. Min begrundelse herfor er følgende.

36 – Det er værd at bemærke, at Kommissionen tidligt i sin beretning om anvendelsen af Rådets direktiv 93/13/EØF af 5.4.1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler, KOM(2000) 248 endelig, 27.4.2000, afsnit 4, s. 19-20, anførte følgende: »Det drejer sig naturligvis om beføjelse/pligt til ex officio at vurdere den eventuelle urimelige karakter af kontraktvilkår, som er relevante for bilæggelsen af den pågældende tvist, og ikke alle de øvrige vilkår i aftalen.«

37 – Jf. bl.a. Hartkamp m.fl. (jf. fodnote 23 ovenfor), s. 433-461 (der indeholder en komparativ analyse af retspraksis vedrørende urimelige vilkår fra Belgien, Frankrig, Ungarn, Italien, Nederlandene, Polen, Spanien og Det Forenede Kongerige).

38 – Jf. artikel R632-1 i Code de la consommation (forbrugerloven) (engelsk oversættelse baseret på Beka (jf. fodnote 23 ovenfor), s. 195 og 328-334). Denne bestemmelse har følgende ordlyd: »Le juge peut relever d'office toutes les dispositions du présent code dans les litiges nés de son application. Il écarte d'office, après avoir recueilli les observations des parties, l'application d'une clause dont le caractère abusif ressort des éléments du débat.«

39 – Jf. dom afsagt af Hoge Raad der Nederlanden (øverste domstol, Nederlandene) af 13.9.2013, 274 ECLI:NL:HR:2013:691 (engelsk oversættelse baseret på Hartkamp m.fl., jf. fodnote 23 ovenfor, s. 436-440, navnlig s. 438). For yderligere diskussion henvises til bl.a. A. Ancery og B. Krans, »Consumer Protection and EU-Driven Judicial Activism in the Netherlands«, i A. Nylund og M. Strandberg (red.), *Civil Procedure and Harmonisation of Law: The Dynamics of EU and International Treaties* (Intersentia 2019) 125, navnlig s. 136 og 137.

40 – Jf. bl.a. domme afsagt af Tribunal Supremo (øverste domstol, Spanien) af 4.6.2019, ECLI:ESTS:2019:1713, og af 4.6.2019, ECLI:ESTS:2019:1942.

56. I sagen VB Pénzügyi Lízing⁴¹ blev Domstolen af en ungarsk ret i en anmodning om præjudiciel afgørelse bl.a. bedt om at tage stilling til, hvorvidt retten i en situation, hvor den nationale ret rejser tvivl om den eventuelle urimelige karakter af en værnetingsklausul om stedlig enekompetence, ex officio skal indlede en undersøgelse med henblik på at fastslå de retlige og faktiske omstændigheder, der er nødvendige for at vurdere, om dette vilkår er urimeligt, mens de nationale processuelle regler kun tillader, at en af parterne anmoder herom.

57. I sin dom⁴² fastslog Domstolen, at den nationale retsinstans ex officio skal indlede en undersøgelse med henblik på at konstatere, om en værnetingsklausul om stedlig enekompetence i den kontrakt, som er genstand for den sag, der er indbragt for den, og som er indgået mellem en erhvervsdrivende og en forbruger, falder inden for anvendelsesområdet for direktiv 93/13, og i bekræftende fald ex officio undersøge, om klausulen eventuelt er urimelig. Ved at inddele undersøgelsen i to dele understregede Domstolen, at den nationale retsinstans i den første del »i alle tilfælde og uanset bestemmelserne i national ret« skal afgøre, om det omstridte vilkår falder inden for direktivets anvendelsesområde, og i bekræftende fald skal retten undersøge – hvis nødvendigt ex officio – vilkåret i lyset af kravene til forbrugerbeskyttelse, som følger af dette direktiv.

58. Domstolen har bekræftet sin afgørelse i sagen VB Pénzügyi Lízing i efterfølgende sager, der til tider vedrører en værnetingsklausul om stedlig enekompetence⁴³, eller som er formuleret mere generelt, hvorefter den nationale ret er forpligtet til ex officio at indlede en undersøgelse med henblik på at konstatere, om en klausul i en kontrakt, som er indgået mellem en erhvervsdrivende og en forbruger, falder inden for anvendelsesområdet for direktivet, og til i bekræftende fald ex officio at undersøge, om klausulen eventuelt er urimelig⁴⁴.

59. Selv i dette perspektiv synes den praksis, der følger af sagen VB Pénzügyi Lízing, at have ladet visse spørgsmål stå åbne, herunder bl.a., hvorvidt den nationale rets pligt til af egen drift at foretage bevisoptagelse er begrænset til anvendelsesområdet for direktiv 93/13⁴⁵, eller om den ligeledes kan finde anvendelse på vurderingen af, om vilkårene er urimelige, samt hvad sådan bevisoptagelse kan omfatte.

60. Fra et komparativt perspektiv fremgår det, at de processuelle regler i medlemsstaterne generelt giver retterne beføjelse til at pålægge parterne at fremlægge yderligere beviser og at stille spørgsmål til parterne med henblik på afklaring, mens medlemsstaterne anlægger forskellige tilgange, når der er tale om de såkaldte »foranstaltninger med henblik på sagens oplysning« – f.eks. hvis retterne optager beviser af egen drift ved afhøring af vidner af egen drift, indhentning af beviser fra tredjemand af egen drift, afhøring af eksperter af egen drift eller aflæggelse af besøg af egen drift – som går videre end blot at stille spørgsmål eller anmode parterne om at indgive yderligere dokumentation⁴⁶.

41 – Jf. dom af 9.11.2010 (C-137/08, EU:C:2010:659, præmis 24, 25 og 45).

42 – Jf. dom af 9.11.2010, VB Pénzügyi Lízing (C-137/08, EU:C:2010:659, præmis 49-56). Sammenholdt med generaladvokat Trstenjaks forslag til afgørelse VB Pénzügyi Lízing (C-137/08, EU:C:2010:401, punkt 109-115).

43 – Jf. bl.a. dom af 14.6.2012, Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:349, præmis 44), og af 14.3.2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, præmis 47). Jf. ligeledes generaladvokat Trstenjaks forslag til afgørelse Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:74, navnlig punkt 32-46).

44 – Jf. bl.a. dom af 21.2.2013, Banif Plus Bank (C-472/11, EU:C:2013:88, præmis 24), af 9.7.2015, Bucura (C-348/14, ikke trykt i Sml., EU:C:2015:447, præmis 43), og af 7.11.2019, Profi Credit Polska (C-419/18 og C-483/18, EU:C:2019:930, præmis 66). Jf. også bl.a. generaladvokat Wahls forslag til afgørelse CA Consumer Finance (C-449/13, EU:C:2014:2213, punkt 31), generaladvokat Szpunars forslag til afgørelse Finanmadrid EFC (C-49/14, EU:C:2015:746, punkt 39) og generaladvokat Kokotts forslag til afgørelse Margarit Panicello (C-503/15, EU:C:2016:696, punkt 142, fodnote 70).

45 – Jf. i denne retning V. Trstenjak, »Procedural Aspects of European Consumer Protection Law and the Case Law of the CJEU« (processuelle aspekter af den europæiske forbrugerbeskyttelseslovgivning og EU-Domstolens praksis) (2013) *European Review of Private Law* 451, 468-472.

46 – Jf. bl.a. evalueringen (jf. fodnote 21 ovenfor), punkt 390-395. Som det ligeledes fremgår af punkt 396-399 i evalueringen, kan spørgsmålet om egenskab af forbruger med henblik på det relevante EU-direktivs anvendelsesområde anses for at være en del af rettens opgave med at relativere sagens omstændigheder i forhold til de gældende retsregler i overensstemmelse med princippet om jura novit curia. Jf. i denne retning dom af 4.6.2015, Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, præmis 39-48).

61. I denne forbindelse kan det fastslås, at den bevisoptagelse, som den nationale ret foretager af egen drift for at fuldstændiggøre sagsakterne, såsom at anmode om præciseringer eller dokumenter fra sagens parter, for at vurdere, hvorvidt et kontraktvilkår er urimeligt, udgør egnede midler til at sikre forbrugerbeskyttelsessystemet i henhold til direktiv 93/13, således at den nationale ret kan foretage sin undersøgelse af egen drift af urimelige kontraktvilkår i henhold til bestemmelserne i det nævnte direktiv.

62. Den omstændighed, at Domstolen i sin praksis har understreget, at det er nødvendigt at råde over tilstrækkelige oplysninger for at kunne påberåbe sig direktiv 93/13, kan anses for at underbygge den opfattelse, at den nationale ret råder over tilstrækkelige oplysninger om de faktiske og retlige omstændigheder til at kunne foretage en undersøgelse af egen drift, om nødvendigt ved at kunne foretage bevisoptagelse af egen drift.

63. I dommen i sagen Profi Credit Polska⁴⁷ fastslog Domstolen således, at under de særlige omstændigheder, der gør sig gældende i denne sag, hvor en national ret pådømmer en påstand vedrørende en forbrugerkreditaftale, hvor den nærer alvorlig tvivl om, hvorvidt de bestemmelser, der er aftalt mellem parterne, er urimelige, og den ikke råder over de nødvendige oplysninger om de retlige eller faktuelle omstændigheder, skal retten i henhold til artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13 af egen drift undersøge, om de bestemmelser, der er aftalt mellem parterne, er af urimelig karakter, og kan i denne henseende kræve, at der fremlægges skriftligt bevis for disse bestemmelser, således at den nævnte ret kan sikre sig, at de rettigheder, som forbrugerne nyder i henhold til dette direktiv, overholdes. Domstolen fremhævede, at en sådan anmodning ikke er i strid med dispositionsprincippet, eftersom den udgør en del af sagens beviser.

64. Det skal derimod bemærkes, at der ikke er blevet fremført noget argument for Domstolen, hvorefter de nationale retters forpligtelse til af egen drift at foretage »bevisoptagelse« som omhandlet i punkt 60 i nærværende forslag til afgørelse er nødvendig for at sikre den beskyttelsesordning for forbrugerne, der følger af direktiv 93/13, under de særlige omstændigheder i den foreliggende sag. Dette spørgsmål er i princippet overladt til den nationale rets skøn på grundlag af den relevante nationale retsplejelov, forudsat at EU-retten overholdes⁴⁸.

3. *Repræsentation ved advokat*

65. Endelig er jeg af den opfattelse, at spørgsmålet om repræsentation ved advokat ikke er relevant for så vidt angår vurderingen af omfanget af den nationale rets undersøgelse af egen drift af urimelige kontraktvilkår i henhold til direktiv 93/13 under de i sagen foreliggende omstændigheder.

66. Jeg anerkender, at fra et komparativt perspektiv, selv i de medlemsstater, der anvender dispositionsprincippet strengt, afhænger det, at retten aktivt griber ind og/eller rejser spørgsmål af egen drift, af forskellige omstændigheder, herunder om parten er repræsenteret ved advokat, og at retten i visse medlemsstater kan forventes at være mere aktiv, når den svageste part ikke er repræsenteret ved advokat, for at reducere uligheden mellem parterne⁴⁹.

47 – Jf. dom af 7.11.2019 (C-419/18 og C-483/18, EU:C:2019:930, navnlig præmis 64, 66-68 og 77).

48 – Jf. i denne retning generaladvokat Kokotts forslag til afgørelse Margarit Panicello (C-503/15, EU:C:2016:696, punkt 142-145), ifølge hvilket en situation, hvor en ret er bekendt med indicier, der tyder på, at der foreligger urimelige kontraktvilkår, men på grund af sine begrænsede prøvelsesbeføjelser ikke kan undersøge disse, ville være problematisk. I den pågældende sag fandt generaladvokaten imidlertid, at den nationale lovgivning tillod rettens bevisoptagelse og blev fortolket, som om den gav mere omfattende undersøgelsesbeføjelser i begrundede tilfælde og dermed ikke var udelukket i henhold til direktiv 93/13. Domstolen fik ikke lejlighed til at træffe afgørelse om dette spørgsmål, da den fastslog, at anmodningen ikke kunne antages til realitetsbehandling. Jf. dom af 16.2.2017, Margarit Panicello (C-503/15, EU:C:2017:126).

49 – Jf. i denne retning evalueringen (jf. fodnote 21 ovenfor), navnlig punkt 317-320 og 340-342.

67. Som den ungarske regering har anført, er den beskyttelsesordning, der følger af direktiv 93/13, og den nationale rets forpligtelse til af egen drift at foretage en undersøgelse af urimelige vilkår, der følger af Domstolens praksis som omhandlet i punkt 46 og 47 i nærværende forslag til afgørelse, baseret på den ulighed, der hersker mellem forbrugeren og den erhvervsdrivende på tidspunktet for aftalens indgåelse og ikke på tidspunktet for udøvelsen af de rettigheder, der følger af aftalen.

68. Som Domstolen fastslog i Rampion og Godard-dommen⁵⁰, der omhandler fortolkningen af EU-lovgivningen om forbrugerkredit⁵¹, begrundes den omstændighed, at en sag er blevet anlagt af en forbruger, og at forbrugeren er repræsenteret af en advokat i denne sag, ikke en anden konklusion med hensyn til behovet for at tillade retten til at handle af egen drift, eftersom spørgsmålet vedrørende undersøgelsen af egen drift skal løses uafhængigt af de konkrete omstændigheder i den pågældende sag. Dette ræsonnement kan overføres på vurderingen af den nationale rets undersøgelse af egen drift af urimelige kontraktvilkår i henhold til direktiv 93/13, navnlig eftersom Domstolen anvendte betragtningerne fra sin praksis vedrørende direktiv 93/13 på de omstændigheder, der foreligger i denne sag⁵².

69. På baggrund af det ovenstående er jeg af den opfattelse, at artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13 pålægger den nationale ret at undersøge af egen drift, om kontraktvilkår, der vedrører sagens genstand og har en forbindelse med oplysningerne om de retlige eller faktiske omstændigheder i sagsakterne, er urimelige. Disse bestemmelser kræver endvidere, at den nationale ret af egen drift kan foretage bevisoptagelse for at fuldstændiggøre sagsakterne med henblik på at indhente de oplysninger om de retlige og faktiske omstændigheder, der er nødvendige for at foretage denne undersøgelse.

B. Det andet og det tredje spørgsmål

70. Med det andet og det tredje spørgsmål under ét ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om den nationale ret i tilfælde af, at det første spørgsmål besvares benægtende, i henhold til artikel 4, stk. 1, artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13 er forpligtet til at undersøge, om alle de andre kontraktvilkår er urimelige, når denne undersøger, om et bestemt kontraktvilkår er urimeligt.

71. Jeg er kommet frem til den konklusion, at disse spørgsmål skal besvares således, at en national ret i henhold til artikel 4, stk. 1, artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13 ikke er forpligtet til af egen drift at foretage en selvstændig undersøgelse af alle de andre kontraktvilkår i forbindelse med en samlet vurdering af aftalen med henblik på at undersøge, om et bestemt kontraktvilkår er urimeligt. Min begrundelse for denne konklusion er følgende.

72. Det skal bemærkes, at det i artikel 4, stk. 1, i direktiv 93/13 er angivet, at »[d]et vurderes, om et kontraktvilkår er urimeligt, under hensyn til hvilken type varer eller tjenesteydelser aftalen omfatter, og ved på tidspunktet for aftalens indgåelse at tage hensyn til alle omstændighederne i forbindelse med dens indgåelse samt *til alle andre vilkår i aftalen* eller i en anden aftale, som hænger sammen med denne«⁵³. Denne bestemmelse er en del af rammen for vurdering af, om kontraktvilkår er urimelige, der er omhandlet i direktiv 93/13⁵⁴.

50 – Dom af 4.10.2007, Rampion og Godard (C-429/05, EU:C:2007:575, præmis 65), og generaladvokat Mengozzis forslag til afgørelse Rampion og Godard (C-429/05, EU:C:2007:199, punkt 107). Jf. også i denne retning dom af 4.6.2015, Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, præmis 47), og generaladvokat Sharpstons forslag til afgørelse Faber (C-497/13, EU:C:2014:2403, punkt 72).

51 – Rådets direktiv 87/102/EØF af 22.12.1986 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes love og administrative bestemmelser om forbrugerkredit (EFT 1987, L 42, s. 48), som ændret ved Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 98/7/EF af 16.2.1998 (EFT 1998, L 101, s. 17). Dette direktiv blev ophævet ved Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2008/48/EF af 23.4.2008 om forbrugerkreditaftaler og om ophævelse af Rådets direktiv 87/102/EØF (EUT 2008, L 133, s. 66).

52 – Jf. dom af 4.10.2007, Rampion og Godard (C-429/05, EU:C:2007:575, navnlig præmis 60-63 og 69).

53 – Min fremhævelse.

54 – For en generel diskussion henvises til bl.a. Kommissionens meddelelse (jf. fodnote 26 ovenfor), afsnit 3.

73. Som Domstolen har fastslået i dommen i sagen Banif Plus Bank⁵⁵, der henviser til denne bestemmelse, skal den nationale ret ved bedømmelsen af, om det kontraktvilkår, der er grundlaget for den påstand, der er nedlagt for den, eventuelt er urimeligt, tage hensyn til alle andre vilkår i aftalen og dermed ikke kun de vilkår, som den påstand, som er nedlagt for retten, er støttet på.

74. Dette indebærer en samlet vurdering af aftalens vilkår⁵⁶. Som generaladvokat Saugmandsgaard Øe har anført, kan et aftalevilkår »således ikke isoleres fra sammenhængen, når det vurderes, om det er urimeligt. Denne vurdering er følgelig ikke absolut, men relativ, for så vidt som den afhænger af de særlige omstændigheder omkring aftalens indgåelse, heraf de kumulative virkninger af alle kontraktens vilkår«⁵⁷.

75. Den nationale ret er således i henhold til artikel 4, stk. 1, i direktiv 93/13 forpligtet til at tage hensyn til alle andre vilkår i aftalen i vurderingen af, om et bestemt vilkår er urimeligt. Dette betyder imidlertid ikke, at den nationale ret er forpligtet til af egen drift at foretage en selvstændig undersøgelse af, om disse andre vilkår er urimelige, i forbindelse med vurderingen i henhold til direktivets artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1.

76. Som den ungarske regering og Kommissionen har anført, kan den nationale ret imidlertid i forbindelse med denne samlede vurdering konstatere, at der er kontraktvilkår, der kan betragtes som urimelige, og som retten har pligt til at undersøge af egen drift, hvis den har de nødvendige oplysninger om de retlige eller faktiske omstændigheder til at foretage denne undersøgelse, i overensstemmelse med Domstolens praksis (jf. punkt 48 i nærværende forslag til afgørelse). Selv om en national ret tager hensyn til alle andre vilkår i aftalen i vurderingen af, om et bestemt kontraktvilkår er urimeligt, bør dette ikke sidestilles med en undersøgelse af egen drift, men dette kan fremme en sådan undersøgelse af et hvilket som helst af disse vilkår, hvis de nødvendige oplysninger om de retlige og faktiske omstændigheder er til rådighed til dette formål.

77. Henset til det ovenstående er jeg af den opfattelse, at en national ret i henhold til artikel 4, stk. 1, artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13 ikke er forpligtet til af egen drift at foretage en selvstændig undersøgelse af, om alle de andre kontraktvilkår er urimelige, ved den overordnede vurdering af aftalen med henblik på at undersøge, hvorvidt et bestemt kontraktvilkår er urimeligt.

VII. Forslag til afgørelse

78. Jeg foreslår, at Domstolen besvarer de af Fővárosi Törvényszék (retten i første instans i Budapest, Ungarn) forelagte spørgsmål på følgende måde:

- »1) Den nationale ret skal i henhold til artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i Rådets direktiv 93/13/EØF af 5. april 1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler af egen drift undersøge, om kontraktvilkår, der vedrører sagens genstand og har en forbindelse med de retlige eller faktiske omstændigheder i sagsakterne, er urimelige.
- 2) Artikel 4, stk. 1, artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i Rådets direktiv 93/13/EØF af 5. april 1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler pålægger ikke den nationale ret at foretage en selvstændig undersøgelse af egen drift af, om alle de andre kontraktvilkår er urimelige, ved den overordnede vurdering af aftalen med henblik på at undersøge, hvorvidt et bestemt kontraktvilkår er urimeligt.«

55 – Jf. dom af 21.2.2013, Banif Plus Bank (C-472/11, EU:C:2013:88, præmis 37-41). Jf. også bl.a. dom af 16.1.2014, Constructora Principado (C-226/12, EU:C:2014:10, præmis 24).

56 – Jf. bl.a. dom af 21.4.2016, Radlinger og Radlingerová (C-377/14, EU:C:2016:283, præmis 95).

57 – Generaladvokat Saugmandsgaard Øes forslag til afgørelse Biuro podróży Partner (C-119/15, EU:C:2016:387, punkt 44).